PRZEGLĄD RUSYCYSTYCZNY
2007. ZESZYT 2 (118)

R E C E N Z J E

Postmodernizm rosyjski i jego antycypacje. Red. A. Gildner, M. Ochniak, H. Waszkielewicz. Kraków: Collegium Columbinum 2007, 227 s.

Książka jest próbą spojrzenia na postmodernizm w literaturze i kulturze rosyjskiej w szerokim kontekście. Autorzy tomu nie traktują postmodernizmu jako okresu literackiego o określonym początku i końcu, lecz jako poetykę utworów i zjawisk kulturowych. Takie podejście pozwala na odnajdowanie śladów i antycypacji ponowoczesności już w dziełach twórców modernistycznych, a także na badanie form jej obecności w literaturze i kulturze ostatnich lat.

Redaktorki tomu już we wstępie zwracają uwagę na fakt, że postmodernizm w Rosji pod względem swojej mocy i różnorodności upodobnił się do rosyjskiego futuryzmu. Przyczyną tego zjawiska były między innymi przemiany społeczno-polityczne. Upadek Związku Radzieckiego był rzeczywistym, a nie tylko metaforycznym, rozpadem starego świata, zaś zanegowanie dotychczasowych zasad i próba odnalezienia się w niejasnej rzeczywistości stały się doświadczeniem bardzo bliskim społeczeństwu rosyjskiemu. Poetyka postmodernistyczna okazała się niezwykle adekwatna do opisu dekonstrukcji życia społecznego w Rosji oraz sytuacji człowieka, który utracił tożsamość i orientację w świecie. Postmodernizm rosyjski nie jest zatem jedynie wariantem zachodnich tendencji, lecz posiada własne źródła i inspiracje, o czym może świadczyć chociażby fakt, że poetyka charakterystyczna dla ponowoczesności obecna jest także w dziełach twórców, którzy nie aspirowali do miana postmodernistów.

Otwierające tom teksty poświęcone są tytułowym antycypacjom postmodernizmu w kulturze rosyjskiej. Anna Gildner w artykule *Awangardowy mit o lataniu czy artystyczna prowokacja? „Letatlin" Tatlina jako symulacrum* przekonująco dowodzi, że korzenie postmodernizmu sięgają awangardy. Na potwierdzenie swojej tezy poddaje analizie projekt *Letatlin* autorstwa jednego z liderów rosyjskiej awangardy Władimira Tatlina. Zdaniem badaczki, zamysł twórczy Tatlina zawierał w sobie wiele cech, które współcześnie uważa się za wyznaczniki postmodernizmu. *Letatlin* był tworzony kolektywnie przez autora, jego uczniów i przyjaciół. Maszyna ta tylko pozornie miała służyć do latania, w istocie była autonomicznym dziełem sztuki pozbawionym zupełnie wartości użytkowej. W planie ideowym projekt ten nawiązywał przede wszystkim do mitu o Ikarze oraz do prac Leonarda da Vinci. *Letatlin* był zatem artystyczną grą z odbiorcą opartą na intertekstualności i refleksji nad procesem tworzenia, a także nad sposobami funkcjonowania dzieła sztuki. Niewątpliwie antycypował zatem postmodernistyczne eksperymenty formalne i sposób rozumienia dzieła sztuki.

Jerzy Kapuścik poświęca swój tekst *Między dyskursem filozoficznym, teologicznym i naukowym. Paweł Florenski na rozstajach myśli o człowieku* filozofii Pawła Florenskiego, z którego rozważań wyłania się obraz człowieka zagubionego, biernego, pozbawionego autorytetów i związków z tradycją, niezdolnego do rozpoznania współczesności i sprostania jej wyzwaniom.

Późna proza Aleksego Remizowa jest wyrazem filozofii modernistycznej, ale jak dowodzi Anna Woźniak w artykule *Autorstwo i podmiotowość w późnej prozie Aleksego Remizowa. O relacjach poetyki modernizmu i postmodernizmu*, jej forma i styl zapowiadają już poetykę postmodernizmu. Badaczka zwraca uwagę na takie cechy powieści Remizowa, jak fragmentaryczność z elementami rizomatycznej konstrukcji tekstu i brak klasycznego zakończenia utworów.

Anna Kołaczkowska, autorka tekstu *Куда уходят „корневища" постсовременности? Ризоматические концепты в сознании русского авангарда (к постановке проблемы)*, poszukując ideowo-światopoglądowych zbieżności pomiędzy awangardą a postmodernizmem w Rosji,

dowodzi, że obie epoki łączy niemimetyczny sposób widzenia świata, który w obu przypadkach jest głównym czynnikiem kulturotwórczym.

Izabela Kowalska-Paszt w artykule *Poezja Jana Saturnowskiego. Brakujące ogniwo: pomiędzy awangardą a postmodernizmem* dostrzega w twórczości omawianego poety cechy, które łączą twórczość awangardową i postmodernistyczną. Zdaniem badaczki, Saturnowski, czerpiąc ze wzorów rosyjskiej poezji srebrnego wieku, antycypuje poetykę soc-artu i rosyjskiego konceptualizmu poprzez wprowadzenie do swoich utworów elementów ironii, parodii, cytacji, powtórzeń, maski, polistylistyki.

Artykuły poświęcone związkom ponowoczesności z awangardą stanowią ważną i obszerną część zbioru. Niewątpliwą jego zaletą jest wielopłaszczyznowa prezentacja argumentów potwierdzających postawioną przez redaktorki tezę o bliskim związku obu poetyk i o posiadaniu przez rosyjski postmodernizm własnych kulturowych źródeł, świadczących o jego odmienności i wysokim stopniu niezależności od wzorców zachodnich. Teksty poświęcone poezji, prozie, filozofii i plastyce pozwalają na obserwację zjawiska antycypacji w planie szeroko rozumianej kultury i pogłębiają wiedzę nie tylko o ponowoczesności, ale także rzucają nowe światło na sztukę rosyjskiej awangardy.

Artykuły poświęcone postmodernizmowi rosyjskiemu dotyczą głównie prozy, realizującej w różnym stopniu założenia omawianej poetyki. Autorzy tomu dążą do prezentacji różnorodności zjawiska, jakim jest postmodernizm oraz do ukazania jego przejawów zarówno w literaturze wysokiej, jak i tej, która zwraca się ku szerokim kręgom odbiorców i wykorzystuje elementy kultury popularnej.

Monika Madej-Cetnarowska, autorka tekstu *Twórczość Wasilija Maracza, czyli postmodernistyczna hipostaza Nikołaja Fiodorowa*, analizuje twórczość Wasilija Maracza, który swoje utwory publikuje wyłącznie w internecie. Pisarz ten, określający się jako kontynuator myśli Nikołaja Fiodorowa, wykorzystuje poetykę charakterystyczną dla postmodernizmu. Jednak zdaniem badaczki, trudno jednoznacznie sklasyfikować jego twórczość, w której zaznacza się silna opozycja pomiędzy światem pogrążonym w chaosie a przyszłością, w której autor widzi szansę na zmartwychwstanie i rekonstrukcję człowieka.

Elżbieta Żak w artykule *„Projekt literacki B. Akunin" — postmodernizm spopularyzowany* interpretuje twórczość Borysa Akunina jako formę popularnego postmodernizmu, nawiązującego do sygnalizowanego już przez pierwszych teoretyków i pisarzy amerykańskiej ponowoczesności zatarcia granic pomiędzy literaturą wysoką a niską. W niezwykle interesującym artykule autorka przedstawia sylwetkę i twórczość Akunina jako typowy przykład postmodernistycznej gry literackiej i autorskiej. Elżbieta Żak dowodzi, że dyskredytowana często przez krytykę literacką proza Akunina jest świadomie zaplanowanym przedsięwzięciem literackim, które ma na celu stworzenie literatury na wysokim poziomie adresowanej do szerokiego kręgu odbiorców.

Halina Mazurek w tekście zatytułowanym *W moskiewskim Teatrze.doc* przybliża czytelnikowi sposób funkcjonowania teatru, który wykorzystuje techniki dokumentalne, ociera się o stylistykę *reality show* i daleko odbiega od tradycyjnych form dramaturgicznych i teatralnych. Autorzy przedsięwzięcia przeprowadzają wywiady z osobami w trudnych sytuacjach życiowych — po to, by odtworzyć je następnie w czasie przedstawienia. Działalność teatru cieszy się dużym zainteresowaniem publiczności i jest niewątpliwie ważnym elementem współczesnej postmodernistycznej rzeczywistości kulturowej.

Magdalena Ochniak, autorka artykułu *„Szkoła dla głupków" Saszy Sokołowa jako tekst postmodernistyczny*, wskazuje na takie cechy omawianej powieści charakterystyczne dla poetyki postmodernizmu, jak brak konkretnej fabuły, dialogów, występowanie wielu narratorów. Badaczka zauważa, że utwór ten powstał w izolacji od postmodernizmu zachodniego i nie jest próbą wykorzystania elementów konkretnej doktryny estetycznej, lecz wyrazem własnych artystycznych poszukiwań Sokołowa, zadziwiająco korespondującym z estetyką ponowoczesności.

Janusz Świeży przedstawia interpretację *Jeńca kaukaskiego* Władimira Makanina zatytułowaną *Władimira Makanina dialog z kulturą. Rozważania na marginesie „Jeńca kaukaskiego"*. W utworze tym autor artykułu zauważa nie tylko nawiązania pisarza do literatury rosyjskiej XIX i XX wieku, ale także liczne odwołania do sztuki antycznej oraz silny związek utworu ze *Śmiercią w Wenecji*

Tomasza Manna. Rozszerzenie znanego dotychczas intertekstualnego kontekstu utworu sprawia, że pojawia się szansa na nowe odczytanie tego tekstu. Artykuł dowodzi także, że tekst postmodernistyczny funkcjonuje na różnych poziomach odczytania i daje czytelnikowi wiele możliwości interpretacyjnych rozwiązań.

Niezwykle interesujące są dwa artykuły poświecone twórczości Władimira Sorokina: Haliny Waszkielewicz *Metafizyka jedzenia. „Końska zupa" Władimira Sorokina* oraz Aleksandra Wawrzyńczaka *Zbrodnia na literaturze. Powieść „Roman" Władimira Sorokina*. Halina Waszkielewicz, analizując opowiadanie *Końska zupa*, wychodzi poza tradycyjne sposoby interpretacji utworu i, wykorzystując wiedzę psychologiczną, odnajduje klucz pozwalający czytelnikowi zrozumieć istotę opowieści o dziwnym związku pomiędzy kobietą a mężczyzną. Autorka artykułu dowodzi, że nieszablonowy sposób literackiego obrazowania Sorokina wymaga pogłębionej analizy, inaczej utwory pisarza pozostają bowiem niezrozumiałe i jedynie szokujące w swojej obrazoburczości.

Wawrzyńczak wskazuje na intertekstualne uwikłanie twórczości Sorokina. W powieści *Roman* pisarz próbuje zdekonstruować rosyjską tradycję literacką, a także sam gatunek powieści z jej przewodnią ideą, bohaterami, narratorem. Zdaniem Wawrzyńczaka, pisarz prowadzi literacką grę, zmierzającą do symbolicznego unicestwienia literatury.

Postmodernizm rosyjski i jego antycypacje to zbiór zawierający wiele testów, które przynoszą nowe, głębsze spojrzenie na problemy i utwory będące już obiektem badań nad literaturą omawianych okresów, a także porusza zagadnienia zupełnie nowe, otwierające dopiero dyskusję na tematy związane ze współczesną rosyjską rzeczywistością literacką i kulturową. Zebrane w tomie artykuły dotykają różnorodnych tematów, które składają się na tę rzeczywistość, przynoszą cenne obserwacje, konstatacje i interpretacje. Są lekturą niezwykle pouczającą i inspirującą do dalszych poszukiwań.

Marta Kędzierska

Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий. Отв. ред. В. Н. Телия.
Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА 2006, 784 с.

В мире существует много фразеологических словарей. Но новое время, современные научные парадигмы, построенные на уточненных знаниях о языке, изменившиеся условия и разнообразные виды коммуникации выдвигают перед лексикографами задачу построения словаря нового типа.

Профессор В. Д. Девкин в своей книге *Немецкая лексикография* (Девкин 2005) совершенно неожиданно для лингвистической и лексикографической общественности предложил огромный список языковых словарей, которых еще нет, но которые могли бы появиться как обобщение разнообразных аспектов речевой практики современного человека. Упомянул он и задачу разработки лингвокультурологических словарей.

Впервые в мировой практике словарь, в котором лексические единицы сопровождались культурными коннотациями и культурологическими комментариями, был издан в Великобритании (*Longman Dictionary of Language and Culture*) и произвел настоящий фурор как среди лексикографов, так и начинающих лингвокультурологов. В зарубежной и отечественной лингвистике в рамках объединения языка и культуры были написаны тысячи статей, диссертаций и монографий, которые на обширном фактическом материале разносистемных языков полностью подтвердили гипотезу В. Гумбольдта, У. Вайнриха, И. Вайсгербера о взаимодействии языка и культуры как двух семиотических кодов человеческого общения: культура инкорпорирована во все воспроизводимые единицы языка в форме национально-специфического родного духа.

Недавно зародившаяся и плодотворно развивающаяся лингвокультурология как раздел тео-